

ՔԱՐՈՋԻՍՍԱԿԱՆ

ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՐՈՋԻՍՍԱԿԱՆ ԵԼՆՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԼՆՈՒԹԻՒՆՈՑ ՄԷՋ

1. Հայաստանայց Եկեղեցւոյ առաջին ֆարոգիւնէրը. — Կը կարծուի թէ Թովմաս առաքեալ եղած է Աւետարանի լոյսը առաջին անգամ Հնդկաստանի մէջ տարածողը: Հնդկաստանի Ինտոս կղզիներէն մէկուն մէջ կայ Ժողովուրդ մը որ Թովմասեան կը կոչուի: Շատ հաւանական է Թովմաս առաքեալ Հնդկաստան գացած ատեն Հայաստան ալ եկած ու քարոզած ըլլայ Հայ Ժողովուրդին: Նոյնպէս կը կարծուի թէ առաջին անգամ Պարսկաստանի մէջ Աւետարանին ճշմարտութիւնը քարոզողը եղած է Սիմոն առաքեալը՝ որ նախանձայոյց ալ կը կոչուէր: Այս առիթով Սիմոնին ևս Հայաստան հանդիպած ու քարոզած ըլլալը անհաւանական չի թուիր: Կրնայ ըլլալ որ Յիսուսի աշակերտներէն ուրիշներ ալ Հայաստան այցելած ըլլան: Բայց և այնպէս Հայաստանի առաջին քարոզիչները կամ Լուսաւորիչները կը նկատուին Թադէոս և Բարթողիմէոս առաքեալներ, որոնք Հայաստանի Ժողովուրդին հետ ապրած, գործած և հոն ալ նահատակուած են, հաստատելու համար իրենց քարոզած ճշմարտութիւնները:

Որո՞նք էին Թադէոս և Բարթողիմէոս առաքեալներ: Ասոնք Յիսուսի ընտրած առաքեալներն էին, որոնք Հայաստանէն ինչպէս Առաքելական Եկեղեցւոյ հիմնադիրներ եղան, և անա՛յց իսկ պատճառաւ նոյն Եկեղեցիին կողմէ կը կոչուին առաջին Լուսաւորիչներ:

(-) Թադէոս՝ Յիսուսի տասներկու առաքեալներէն մին՝ (Մարկ. Գ. 18) որ կը կոչուէր նաև Զերիոս և Յուզա Յակոբեան (Մատթ. Ժ. 3, Մարկ. Գ. 18, Լուկ. Զ. 16, Գործք. Ա. 13): Միև առաքեալներուն պէս ունէր երկու անուն, Յուզա և Թադէոս: Յուզա՝ (ոչ Իսկարիովտացի) (Յովն. ԺԳ. 22)

իրեն բուն անունն էր, իսկ Թադէոսը իր մականունը: Ինքն էր Յուզայի անունը կրող Բնդհանրական Թուղթին հեղինակը:

(Բ) Բարթողիմէոս՝ նոյնպէս տասներկու առաքեալներէն մէկն էր, Գալիլէոյ Կանաքաքէն, և արհեստով ձկնորս: Այս ալ ունէր երկու անուն, Բարթողիմէոս և Նաթանայէլ: Առաջին երեք Աւետարանները զինքը կը յիշեն Բարթողիմէոս անունով, իսկ չորրորդ Աւետարանը Նաթանայէլ ա. նունով կը ճանչնայ: Երեք Աւետարաններուն մէջ ալ իր անունը Փիլիպպոսէն վերջը կը յիշուի, իսկ չորրորդ Աւետարանին մէջ Փիլիպպոսն է որ առաջին անգամ զինքը կ'առաջնորդէ Յիսուսի: Շատ հաւանական է Բարթողիմէոս իր ազգանունն էր, և Նաթանայէլ բուն անունն: Ըստ չորրորդ Աւետարանի, ինքն էր առաջին անգամ Յիսուս Քրիստոսի աստուածութիւնը դաւանողը (Յովն. Ա. 49) որ կոչուեցաւ «Աննեզ Իսրայելացի մը» (Յովն. Ա. 47):

Թադէոս և Բարթողիմէոս առաքեալներ երբ Հայաստան եկան որպէս աւետարանիչներ, հոն հանդիպեցան Հրեայ գաղթականներու, որոնք Հրէաստանէն եկած իրենց հայրենակիցներն էին, և որոնց միջոցաւ է որ կրցան դիւրութեամբ տարածել Աւետարանի Լոյսը Հայ Ժողովուրդին մէջ: Նորահաւատ Հայեր իսկոյն հալածանքի ենթարկուեցան, և որուն արդիւնքը այն եղաւ որ Սանդուխտ կոյս, Թադէոս առաքեալ և ուրիշներ շատ չանցած նահատակուեցան: Նոյնպէս Բարթողիմէոս առաքեալ Հայաստանի մէջ նահատակութեան փառքին արժանանալով վերջացուց իր կենսիքը իբր արդիւնք հալածանքներու: Սակայն այս երկու առաքեալներու և բազմաթիւ ուրիշ վկաներու մաստիքստութեան շնորհիւ Քրիստոնէական կրօնին սերմերը անեցան, և հիմը դրին Հայ Քրիստոնէութեան Հայաստան Աշխարհի մէջ:

Ինչպէս ուրիշ առաքեալներ, նոյնպէս Թադէոս և Բարթողիմէոս Կենաց Բանը կը քարոզէին պարզ ու դիւրահասկնալի ճոճով հաւատքով ու սրտաբուրդի արտայայտութեամբ: Իրենց քարոզելու մեթոտը ընդհանրապէս մեկնովական էր, Հին Ուխտէն խօսք մը, դէպք մը և կամ պարբերութիւն մը կ'առնէին, կը բացատրէին և ապա կու տային իրենց պատգամը, առաջնորդելու

համար ունենդիրները Յիսուս Գրիստոսի միջոցաւ յայտնուած յաւիտենական ճշմարտութիւններու։

Այս երկու առաքելները յաջողեցան իրենց առաքելութեան գործին մէջ, անոր համար որ կոչուեալ ու նուիրմամբ մօտեցած էին իրենց աւետարանչական ու քարոզչական պաշտօնին։

2. Լուսաւորիչ որպէս քարոզիչ. — Աստիճան երեք հարիւր տարուան միջոցին Գրիստոնէութիւնը պահած էր իր գոյուլութիւնը Հայաստանի մէջ։ Ասիկա ցոյց կու տայ թէ Հայց. եկեղեցին Թագէտս եւ Բարթողոմէոս առաքելներու քարոզութեան շնորհիւ սկսեալ՝ մինչեւ Լուսաւորիչ օրը, ունեցած է միշտ եկեղեցականներ եւ քարոզիչներ։ Եւ այս քարոզիչներու աշխատութեան շնորհիւ էր որ Գրիստոնէութեան լոյսը անշէջ մնացած էր մեր երկրին մէջ, այս երեք հարիւր տարիներու ընթացքին։ Այլապէս կարելի չէր որ Հայ ժողովուրդը, Նորորդ գարուն սկիզբը, Լուսաւորիչի միջոցաւ, ազգովին ու ամբողջովին դարձի գար մէկ անգամայն։

Պատմութեան մէջ Գրիգորի անուան կցուած է Լուսաւորիչ տիտղոսը, տիտղոս մը որ իրաւամբ վայել է իրեն։ Որովհետեւ նա լոյս տարածած է, բառին լայն առումով, Հայաստանի մէջ, Լուսաւորիչն ըրածը ներքին աւետարանչական գործ մըն էր Հայութեան մէջ։ Որքան ալ դժուրակ ու ծանր, ան յօժարութեամբ կատարեց իր առաքելութեան վսեմ պաշտօնը, ամէն խոչնդոտ, հաւածանք առ ոչինչ նկատելով, եւ մահուան սպառնալիքներն իսկ արհամարհելով։

Լուսաւորիչ կեսարիոյ մէջ առած էր իր քրիստոնէական դաստիարակութիւնը, կը հաւատար Լատուժոյ գոյութեան, եւ պայծառ գիտակցութիւնը ունէր հոգեւոր իրականութիւններու հանդէպ, ինչ որ էական պայանն է քարոզիչի մը համար յաջողելու իր գործին մէջ։ Աստուած իրեն համար գաղափար մը չէր, այլ իրականութիւն մը։ Աստուծո՛վ կ'առնէր իր ներշնչումը, ուժն ու ներքին եռանդը։ Եւ քանի որ Աստուծոյ հետ շփման մէջ էր միշտ, եւ եղած էր անոր նուիրումը մէկ պաշտօնեան ու գործակիցը, յաջողութիւնը մպսեցաւ իրեն ամէն կերպով, եւ ուստի կրցաւ առաջնորդել Հայ ժողովուրդը գէպի Աւետարանի լոյսը։

Ահա՛ այս իսկ պատճառաւ, Լուսաւորիչ չորրորդ գարուն սկիզբը կարկառուն դէմք մըն է Հայ եկեղեցւոյ քարոզչական բեմին վրայ։ Ազաթանգեղոս, Լուսաւորիչ քարոզչական պաշտօնի մասին կ'ըսէ. «Անհանգիստ անդադար զցայգ և զցերեկ ոչ դադարիր երբեք. . . . խօսիլ, խրատել և ուսուցանել. . . . յսակապաւսում արարեալ ուսուցանէր ամենեցուն»։

Ազաթանգեղոսի այս վկայութիւնը ցոյց կուտայ թէ Լուսաւորիչ քարոզխօսելու ձեւը շատ յստակ էր, պարզ ու զիւրահասկնալի։ Յիսուս Գրիստոսի քարոզախօսելու մեթոտն ալ պարզ էր։ Լուսաւորիչ ինքնա, Թագէտս եւ Բարթողոմէոս առաքելներու հետ, հետեւած ըլլալով իր մեծ Վարդապետին, կը քարոզէր Հայ ժողովուրդին մէջ պարզ լեզուով ու զիւրահասկնալի ոճով։ Մէջը որ մարդկութեան տալիք պատգամ մը ունի եւ գիտակից է իր պաշտօնին, խրթին ու դժուարաբանակալ լեզուով արտայայտուելու չփորձուիր։

Մեծ քարոզիչներու յաջողութեան գաղտնիքը ընդհանրապէս պարզութեան, քնականութեան ու գիւրահասկնալի բառերով քարոզելու մէջ կը կայանայ։ Նոյնը շիտակ էր Գրիգորի համար որ Հայ ժողովուրդին Լուսաւորիչը եղաւ իրաւամբ։

3. Ս. Մեսրոպի քարոզչական կեանքը. — Չորրորդ գարուն մէջ Հայ քարոզիչներ, Լուսաւորիչ շաւղին հետեւելով, Աստուածաշունչը կը կարգային, հայերէնի կը թարգմանէին եւ ապա կը բացատրէին ժողովուրդին օրուան հասկնալի լեզուով։ Ասոնք մեկնիչներ եւ կամ վերծանողներ կ'առնուան ունէին մեր Նախնեաց կողմէ։ Սահակ-Մեսրոպի ձեռամբ, երբ հինգերորդ գարուն մէջ Աստուածաշունչը հայերէնի թարգմանուեցաւ, Հայ վերծանողներ սկսան ուղղակի հայերէն լեզուով կարգալ, մեկնել եւ բացատրել կարգացուած համարներուն իմաստը։ Յետոյ եկեղեցւոյ բարձրաստիճան կղերները ստանձնեցին քարոզչական պաշտօնը, որ կը բաղկանար մեկնութենէ, խորհրդածութենէ եւ գործնական խրատներէ։ Այսպէս Հայց. եկեղեցւոյ մէջ նուիրակաւ նաեւ քարոզ խօսելու դրութիւնը Հայ վերծանողներու եւ քարոզիչներու միջոցաւ։

Սուրբ Մեսրոպի քարոզչական գործը սահմանափակուած չէր Հայաստանի մէջ,

այլ մանաւանդ Վրաստանի մէջ իր ունեցած աւետարանչական աչքառու գործունէութիւնը կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ իր քարոզչական պաշտօնին մէջ:

Մեսրոպի քարոզախօսելու մեթոտին նկատմամբ կը կարգանք հետեւեալը: «Կացեալ յանապատ և ի հովանաւոր տեղիսն, որ Շաղգոմքն անուանին, բովանդակեաց ըզվարդապետութիւնս առաջին առաքելոց խմբիցն: Քանզի մ'չ որպէս արուեստ ուսուցանէր, այլ իբրեւ զհոգի առաքելաբար աշակերտացն տայր»: Մեսրոպ Մաշիցի մասին գրուած, «Ոչ որպէս արուեստ ուսուցանէր» խօսքը կը վկայէ թէ Մեսրոպ ալ կը հետեւէր իր նախնեաց քարոզախօսելու պարզ ձևին:

4. Գրիգոր Տաթևացիին եւ իր բարոյագիրքը. — Գրիգոր Տաթևացիին ԺԴ. դարու մէջ Յովհաննէս Որոտնեցիի ձեռքին տակ ուսած՝ անոր նշանաւոր աշակերտներէն մին էր: Հին ատեն քարոզներ մեծ մասամբ մեկնողական, ջատագովական, դաւանաբանական, վարդապետական ու խրատական էին: Հայ մեկնիչներ ալ իրենց ժամանակի ջոյր եկեղեցիներու մեկնիչներուն նման Ս. Գրիգըր կը մեկնէին այլաբանական մեթոտով: Այլաբանական մեթոտով քարոզել շատ ընդհանրացած էր մանաւանդ Միլիին դարու մէջ: Կործ բնաբանով քարոզելու սովորութիւնը մշակուած է աւելի վերջին դարերու ընթացքին:

Տաթևացիին քարոզները ջատագովական ու վարդապետական (դաւանաբանական) էին առ հասարակ:

Գրիգոր Տաթևացիին, Օրմանեանի կարծիքով, հմուտ էր լատիներէն լեզուի և լատին աստուածաբաններու սկոլաստիկեան ոճին, և կը պաշտպանէր Հայց. Եկեղեցւոյ ուղղափառութիւնը ճիշդ միեկնոյն ձեւերով: Տաթևացիին պայքարեցաւ միշտ Ունիթոսներու ոտնձգութեանց դէմ և պաշտպանեց Հայ Եկեղեցին թէ իր խօսքով և թէ գրելով: Տաթևացիին ունի Հարցման գիրք առնուհերկասիրութիւն մը՝ զոր գրած է լատին աստուածաբաններու սկոլաստիկեան մեթոտով: Օրմանեան այս գրքին համահաւասար արժէք կուտայ Միլիին դարու մէջ նշանաւոր լատին աստուածաբաններու արտագրած գործերուն հետ:

Գրիգոր Տաթևացիին գրած է նաեւ քա-

րոզագիրք մը, որ երկու հատորներէ կը բաղկանայ, Ամառան ու Ձմեռան անուններով, ճոխացած վարդապետական տեսութիւններով, որոնք մեծ զարկ տուին քարոզախօսելու արուեստը զարգացնելու համար Հայ ժողովուրդին մէջ: Տաթևացի յատուկ աշխատանք կը թափէր իր հասցուցած աշակերտները վարժեցնելու քարոզախօսութեան և բնմասցութեան ժամանակի պայմաններուն. ինք ըլլալով «Քաջ հոնթոր եւ սասուածաբան վարդապետ»: Տաթևացիին Հայ ժողովուրդին համար հասցուց ոչ միայն կուսակրօն վարդապետներ, այլ նաեւ ուսեալ քահանայ քարոզիչներ, որոնք իրեն վարդապետութիւնները և ոգին տարածեցին ամէն ուրեք:

Արքանաւ Ջամինեան, իր Հայոց Եկեղեցւոյ պատմութիւն գրքին մէջ կ'ըսէ. «Տաթևացիի միւս նշանաւոր գործն է քարոզչիքը՝ երկու հատորի բաժնուած — Ամառն և Ձմեռն, մօտ 200 քարոզներ՝ այլ և այլ նիւթերի մասին: Այս քարոզներին մէջ պարզ երեւում է ժամանակի սքոլաստիկ ուղղութիւնը-խրաքանչիւր զաղափարաժանուած է մանր զաղափարների և նրանց ճշմարտութիւնն ապացուցանելու համար բերուած են վկայութիւններ Ս. Գրքից ու փիլիսոփաներից, այսպիսի հիւծ դատողութիւններու պատճառաւ քարոզներին մէջ չի երեւում զգացմունք, ոգեւտութիւն, որ նրանց բնական յատկանիշը պէտք է լինէր: Բայց և այնպէս Տաթևացիի քարոզագիրքը ժամանակի հայ կեանքի ուսումնասիրութեան համար կարող է մեզ նիւթ տալ»:

Տաթևացիին ԺԴ. դարու իբրեւ նշանաւոր հայ քարոզիչ, քարոզեց շարունակ իր խօսքով և թէ գրելով, և պաշտպանեց Հայ Եկեղեցին Ունիթոսներու դէմ մեծ նախաձեռնողութեամբ, միաժամանակ տարածելով Աւետարանի կենսատու լոյսը Հայ ժողովուրդի տարբեր խաւերուն մէջ:

5. Հայաստանեայ Եկեղեցւոյ ներկայ պէտքը. — Քարոզախօսութիւնը՝ իբր գեղարուեստ, ինչպէս ուրիշ Քրիստոնեայ Եկեղեցիներու, նոյնպէս Հայ Եկեղեցիին մէջ ալ մշակուած է անցեալին, բայց դարուս գեղարուեստական արդի պայմանները բուրոյժին նոր մշակոյթի մը կարիքը անհրաժեշտ կը դարձնեն: Հայց. Եկեղեցւոյ բարեկարգութեան հարցը, միաժամանակ հարց

մքն է նաև Եկեղեցւոյ բեմի վերակենդանացման:

Հայց. Եկեղեցւոյ մէջ քարոզխօսուածքեան ներկայ դրուածքները գոյախտաբար հետէ է արդի պայմանները գոհացնելէ: Արդարեւ և ամերիկեան ըմբռնումով պատրաստուած քիչ քարոզիչներ ունինք: Այս իսկ պատճառաւ Եկեղեցիի բեմէն խօսուած քարոզները յաճախ տափակ են, և անոնց ընդհանուր չափանիշը տեղ տեղ Միջին դարու չափանիշէն ալ վար կը մնայ:

Բայց միւս կողմէն արդար ըլլալու համար հարկ է ըսել որ ժողովուրդին մէջ ալ պէտք եղած չափով մշակուած չէ բարձր քարոզներու հոգեւոր արժէքը գնահատելու կարողութիւնը, և հետեւեալը բեմէն խօսուած ամէն ինչ քարոզ կը համարուի: Ասիկա ինքնին պատճառ մը կը դառնայ որ քարոզիչներն ալ փորձուին բեմէն իրենց խօսած ամէն բան քարոզ նկատելու ներքին գոհունակութիւնը զգալու, և հետեւեալը որ ջանքեր չեն թափեր իրենց քարոզախօսելու մեթոտը քարոզացնելու: Իրականութեան մէջ սակայն քարոզխօսութիւնը նուրբ ու գոռուարին արուեստ մըն է:

Օրուան պէտքերն համեմատ նիւթ մը ընտրել, և զայն գիտական մեթոտով և խնամքով ուսումնասիրել, դասաւորել, յատկաբանը, բաժանումները և վերջաբանը իրենց նպատակին ծառայեցնելով կարծուածին չափ դիրքին բան մըն ալ չէ: Ասիկա կը պահանջէ քարոզիչէն պատրաստութիւն, լուրջ աշխատանք, Աստուծոյ առջև աղօթքի, վերացումի և ներշնչման մասնաւոր պահեր:

Հայց. Եկեղեցւոյ քարոզխօսութեան չափանիշը բարձրացնելու համար օգտակար է կարեւոր կեդրոններու մէջ այս մասին եկեղեցականներու համար դասընթացներու շարք մը բանալի, տարուան որոշ եղանակին, և կամ ամառուան ընթացքին, ինչպէս սովորութիւն է Ամերիկայի մէջ:

Օտար լեզուներէ քարոզխօսութեան ճիւղին չուրջ գիրքեր թարգմանել և տալ եւրոպական լեզու չգիտցող ուր եկեղեցականներուն ձեռքը նոյնպէս սեղի իր օգտակարութիւնը այս ուղղութեամբ:

Առնուելիք ուրիշ կարեւոր քայլ մըն է Հայց. Եկեղեցւոյ քարոզխօսութեան պատմութիւնը գրել, և որով հայ մեծ քարոզիչներուն կեանքը, գործը և քարոզախօ-

սելու կերպերը և մեթոտները, արդի լոյսով ծանօթացնել մեր նորաժամ եկեղեցականներուն: Ասիկա կարեւոր պակաս մըն է մեր կրօնական գրականութեան մէջ:

Հայաստանեայց Եկեղեցին անցեալի մէջ ունեցած է կարող քարոզիչներ, որոնց քարոզախօսելու մեթոտներու նկատմամբ շատ քիչ բան գիտենք: Օտար լեզուներու մէջ շատ են քարոզախօսելու արուեստին չուրջ գրուած կարեւոր եկեղեցականութիւններ, ընդհանուր Եկեղեցւոյ քարոզխօսութեան պատմութիւնը, քարոզիչներու քարոզ պատրաստելու գործին մէջ առաջնորդողի դեր կատարող մասնաւոր հրատարակութիւններ, և քարոզին նիւթը վերաբերող, մեկնող, բացատրող, և ասկէ առօրեայ կեանքի համար գործնական դասեր հանող գիրքեր: Եւրոպական լեզու չգիտցող մեր ներկայ եկեղեցականները դժբախտաբար զրկուած են օգտուելէ անոնցմէ:

Եկեղեցւոյ բեմին մակարդակը բարձրացնել սերտ աղերս ունի պատրաստուած քարոզիչներ ունենալու կենսական հարցին հետ: Եթէ մեր արդի եկեղեցականները իսկապէս պատրաստուած ըլլային ամբողջութեամբ իրենց գործին համար, քարոզչական պաշտօնին չափանիշը բարձրացնելու խնդիրը ինքնին արդէն կը լուծուէր:

Ասկէ երկու դար առաջ, Անգլիոյ մէջ, Եկեղեցւոյ բեմը իշխած էր իր բարձրութեան, եկեղեցականներ բեմին վրայ կը խօսէին այն նիւթերու մասին, որոնք ժողովուրդին հաճոյք կը պատճառէին, և յաճախ թագաւորներու ու լորտերու անունը ներուն չուրջ ներողներ ալ կը հիւսէին, պարզապէս անոնց հաճելի երեւնալու համար: Բայց յետոյ շնորհիւ ստեղծուած կրօնական նոր շարժումներու, և վերածնունդի շրջանին, սկսած հրապարակ գալ ծանր Ուեզլիի, Հուայթֆիլտի, Բոպըթ Հոյի, Չալմըրիի նման, և աւելի վերջը Սթենլիի պէս կարող քարոզիչներ, որոնք բարձրացուցին բեմին չափանիշը, և որով Եկեղեցին պահեց իր հմայքը ժողովուրդին առջև:

Մենք Հայերս ալ պէտք ունինք այսօր եկեղեցական վերածնունդի, և արդի պայմաններուն համեմատ կրօնական շինիչ նոր յեղաշրջումի մը: Այս եկեղեցական վերածնունդի շարժումը սակայն, պատրաստուած քարոզիչներն են որ պիտի սկսին մեր մէջ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՄԱՌՈՒՐԱՊԻՒՆ ՕՐԻՆԱԳԻՐՔԸ

144. Եթէ մէկը նուիրագործուած կին, մը առած է, և այդ նուիրագործուած կինը, իր ամուսնոյն ստրկուհի(37) մը տուած է, և (անոր) զաւակներ հայթայթած է, (եթէ) այդ անձը սրողած է ամուսնանալ նուիրագործուած հարճի մը հետ, պիտի չթոյլատրեն (ատիկա) անոր՝ այդ անձին. թոյլատրուած չէ իրեն ամուսնանալ, նուիրագործեալ հարճի մը հետ:

(37) Յիշէ՛ք՝ ամուլ Սարայի պարագան, որ ձրղեծնութեան համար Աբրահամին տուաւ, իր եղբայրացի աղային՝ Ագարը, Ծնեդ. ԺՁ. 1-4, և Ես Սարա կին Աբրահամ ոչ ծնաներ նա. և էր նորա աղջիկ մի եղբայրացի՝ որչա անուն էր Ագար: Եւ առէ՛ Սարա ցըրբամ յերկրի Գաննացացոց. որովհետեւ արգել զիտ Տէր ի ծնանելոյ, արդ մուտ առ աղջիկդ իմ զի արարեց ինձ որդի ի դմանէ: Եւ ունկնդիր եղև Աբրամ ձայնի Սարայի: Եւ ա՛ռ Սարա կին Աբրահամ զԱգար եղբայրացի զաւակին իւր, յետ տասն ամի բնակելոյ Աբրահամ յերկիրն Գաննացացոց, և ետ զնա Աբրահամ առն իւրում կնուծեան: Եւ եմուտ առ Ագար, և յղացաւ. իբրև ետես թէ՛ յղի է, արհամարհեցաւ իկինն իւր յաջա յորաւ: Յակոբի աղային՝ Բալլայի մօտ ալ, վերոյիշեալ զէպքերու կրկնուած թիւնը ուղարկաւ Երեսոյթ մը կը պարզէ, Ծնե. 1, 2-6, Բարկացաւ Յակոբ Ռաքելայ և առնէնա. Միթէ փոխանակ Աստուծոյ իցեմ ես, որ արգել զպտուղ որովայնի քոյ: Եւ առէ Ռաքել ցնակոր. Աւանիկ աղային իմ Բալլա, մուտ առնա, և ծնցի ի վերայ ծնկաց իմօց, և արարեց և ետ որդիս իմանէ, Եւ ետ նա ագարի՛լ զաւակներն իւր կնուծեան: Եմուտ առնա Յակոբ, և յղացաւ Բալլա նաժիշտ Ռաքելայ: Եւ ծնաւ որդի Յակոբայ: Եւ առէ Ռաքել. իրաւ արարինձ Աստուած, և լուսաւ ձայնի իմում, և ետ ինձ որդի: — Ծնեցողի պատմութիւնը հանգիստութիւնը, Միջազգային վերոյիշեալ օրէնքին հետ, այս առաջիններուն պատմականութիւնը և խոր հետաքննելը կը վաւերացնէ, որոշապէս:

Անցեալի մէջ Ժողովուրդը կը գոհանար ծէս և արարողութիւններով, իսկ այժմ կենդանի բնմը և կամ կենդանի խօսքն է որ կրնայ կապել Ժողովուրդը Եկեղեցիին հետ: Այլապէս չենք կրնար Եկեղեցին պահել իր հմայիլ ու կենսատու գերին մէջ արդի պայմաններուն ու պահանջներուն համեմատ:

(Վեոյ՝ 3)

ԳՐ. Ա. ՍՍՐԱՅԵԱՆ

145. Եթէ մէկը նուիրագործուած կին մը առած է, և (եթէ) իրեն զաւակներ չէ հայթայթած, և (եթէ) նուիրագործուած հարճի մը հետ որոշած է ամուսնանալ, այդ անձը կրնայ առնել նուիրագործուած հարճ մը և զայն իր տունը մտցնել. (սակայն) նուիրագործուած հարճը, նուիրագործուած կնոջ հետ, հաւասար պիտի չգաստի:

146. Եթէ մէկը նուիրագործուած կին մը առած է, և (ասիկա) իր ամուսնոյն ստրկուհի մը տուած է, և զաւակներ ծնած է (ստրկուհին), (եթէ) վերջը այդ ստրկուհին, քանի որ զաւակներ ծնած է, ինքզինքը հաւասար գաստած է իր տիրուհոյն հետ. իր տիրուհին, զայն գրամի փոխարէն պիտի չտայ. ստրկուհի նշանը պիտի գնէ աւար վրայ, և պիտի դասէ զայն, ստրկուհիներու շարքին:

147. Եթէ զաւակներ չէ ծնած, իր տիրուհին պիտի զայն գրամի փոխարէն տայ:

148. Եթէ մէկը կին մը առած է, և (եթէ) չարագուշակ ջերմ մը բռնած է զայն, (եթէ) այդ անձը՝ որոշած է ուրիշ մը առնել, պիտի առնէ. իր կինը որուն չարագուշակ ջերմ մը բռնեց, (այդ անձը) պիտի չլքէ զայն. տան մէջ որ հիմնած է, պիտի բնակի ան, և որքան ատեն որ ապրի, պիտի չաւուրանայ զայն պահել:

ՔՍԱՆՀԻՆԳԵՐՈՐԳ ՍԻՒՆԱԿ (հակակոյով 9)

149. Եթէ այդ կինը չի հաւանի իր ամուսնոյն տան մէջ բնակիլ, իր օժիտը որ բերաւ իր հօր տունէն, պիտի վերադարձնէ (իր ամուսինը) իրեն ամբողջապէս, և պիտի հեռանայ:

150. Եթէ մէկը իր կնոջ, գաշտ մը, պարտէզ մը, տուն մը կամ շարժագոյթինչք նուիրած է անոր, (և) իրեն կնքագիր մը խմբագրած է, իր ամուսնոյն (մահէն) վերջ, իր (կնոջ) զաւակները (այդ ինչքերուն նկատմամբ) պահանջ չեն կրնար ներկայացնել իրեն, մայրը պիտի տայ իր ժառանգութիւնը իր այն զաւակին, որ կը (նախա)սիրէ. ուրիշ ոչ մէկու պիտի չտայ:

151. Եթէ կին մը, որ կ'ապրի մէկու մը տան մէջ, որպէսզի իր ամուսնոյն պահանջատենքները զինքը չի բռնեն, պարտաւորած է իր ամուսնունը ըստ դաշանց, վաւերագիր մը խմբագրել տուած է (անոր), եթէ այդ մարդը, այդ կինը առնելէն ա-